

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

Акцентуации характера в развитии личности могут играть как положительную, так отрицательную роль. Последняя состоит в нарушении динамики процессов социальной адаптации. Поэтому в нынешнее время проблема акцентуированности характера приобрела особенное значение и актуальность.

Summary. *Huvenile is the period of completed forming of personality character. Moreover, at this period we can watch their overincreaseness, not overcoming the frontiers of mental standard. They have got the name of accentuated traits of character. Which can play negative and positive role in the development of personality. That is why in owe days the problem of accentuation of the character has got special meaning and actuality.*

УДК: 371.1:316.454.52

Н.О. ХУПАВЦЕВА

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПЕДАГОГА.

Резюме. *В статті проаналізовано проблему спілкування як виду діяльності, окреслено комунікативні здатності, обґрунтовано вибір найбільш ефективних шляхів формування комунікативних умінь педагогів.*

Ключові слова: *спілкування як вид діяльності; комунікативна здатність; комунікативні уміння.*

Постановка проблеми. У психолого-педагогічній літературі спілкування й діяльність розглядаються як дві сторони соціального буття людини. Спілкування вивчається як процес, що не обов'язково зумовлюється проблемами людей у спільній діяльності, а може бути самовмотивованим процесом. У цьому випадку спілкування для людини є не лише засобом, але й метою. Можна пригадати безліч ситуацій, коли спілкування мало місце (розповіді про літній відпочинок, прочитані книги, спогади про минуле тощо), хоча й не було замотивоване потребою у спільній діяльності. Тому проблема формування комунікативних умінь педагога є надзвичайно актуальною в психолого-педагогічній науці.

Так, завданнями нашої статті стали:

- 1) проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми спілкування як виду діяльності;
- 2) окреслити комунікативні здатності особистості;
- 3) обґрунтувати вибір найбільш ефективних комунікативних умінь педагогів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що у спілкуванні як діяльності виділяють [13, с. 12-14] такі структурні компоненти: предмет спілкування – інша людина, тому партнер по спілкуванню розглядається як суб'єкт взаємодії; потреба у спілкуванні – прагнення людини до пізнання й оцінки інших людей, а через це та за допомогою інших – до самопізнання й самооцінки; комунікативні мотиви – саме те, що спонукає людину до спілкування (відповідно до названого предмета спілкування мотиви комунікації втілюються або „опредмечуються” (за О.М.Леонтьєвим) у тих якостях даної людини або інших людей, ради пізнання та оцінки яких особистість вступає у взаємодію з оточуючими); дії спілкування – одиниці комунікативної діяльності, цілісні акти, адресовані іншій людині та спрямовані на неї як на свій об'єкт; завдання спілкування – те, на досягнення чого в даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються у процесі спілкування; засоби спілкування – ті операції, через які реалізуються дії спілкування; продукти спілкування – матеріальні та духовні утворення, що виникають у процесі спілкування.

Сказане дає підстави розглядати власне *спілкування* як процес, породжений потребами людей у спільній діяльності. Так, у психологічному словнику за редакцією А.В.Петровського та М.Г.Ярошевського поняття спілкування визначається як багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, породженого їх потребами у спільній діяльності. Спілкування здійснюється знаковими засобами у процесі взаємодії суб'єктів та значною мірою спричиняється потребами спільної діяльності [18, с. 244]. Як бачимо, поняття „спілкування” тут виступає як таке, що є підпорядкованим категорії „діяльності”, похідним по відношенню до неї. Також А.В.Петровський та М.Г.Ярошевський [17, с. 244] відмічають поліфункціональний характер спілкування, що відображається в більшості існуючих класифікацій функцій спілкування.

Згідно з концепцією Г.М.Андреевої, спілкування є триєдиним процесом, а саме: обміном інформацією (комунікативний бік спілкування), взаємовпливом (інтерактивний бік спілкування), а також сприйманням співрозмовниками один одного (перцептивний бік спілкування) [5].

У теорії Б.Г.Ананьева людина виступає суб'єктом трьох основних видів діяльності: праці, пізнання, спілкування [2; 3; 4].

Існує й інша традиція у трактуванні сутності спілкування, пов'язана із прізвищем видатного вітчизняного психолога Л.С.Виготського [7, 8], відповідно до якої категорія „спілкування” не зводиться повністю до діяльності, а розглядається з позиції притаманної їй самостійності.

Між еволюцією наукових уявлень про спілкування взагалі та розвитком підходів до дослідження проблем педагогічного спілкування є певна паралель. Так, на перших етапах дослідження педагогічного спілкування предметом вивчення були окремі компоненти діяльності спілкування вчителя з учнями (зокрема, комунікативні здатності вчителя). Відповідно до цього і спираючись на підхід А.В.Мудрика виділяють першу групу комунікативних здатностей – *афективну*. Сюди належать: здатність до емпатії, співпереживання, співчуття, спроможність відчувати чужий біль і чужу радість; уміння ставити себе на місце дитини, бачити світ її очима;

уміння настроювати своє слово на ту ж хвилю, що і сокровенні струни дитячої душі; уміння емоційно налаштуватися на спілкування з учнями; уміння володіти своїм емоційним станом тощо.

Друга група комунікативних здатностей, необхідних у педагогічній взаємодії – це *пізнавальні здатності*. Вони сприяють теоретичному осмисленню самого процесу спілкування (здатності спостерігати, розуміти, аналізувати бесіду чи дискусію, уміння попередньо „програвати” в голові можливі максимальні невдачі, не допустити до несподіваних ситуацій; уміння прогнозувати ситуації спілкування); пізнанню вихованців (здатність інтуїтивно визначати стан дітей; проникати у їхні думки, почуття, переживання, в їх духовний світ; аналізувати вираз очей, міміки, жестів, професійно читати за зовнішніми проявами почуття дітей), нарешті, самопізнанню.

Третя група – *практичні здатності*, в тому числі уміння, спрямовані на організацію спільної діяльності школярів; на організацію процесу спілкування; на самоорганізацію педагога як суб'єкта педагогічного спілкування.

Пізніше педагогічне спілкування стало розглядатися як один із видів діяльності вчителя (емпіричні дослідження стилю педагогічного спілкування, стилю педагогічного керівництва, способів педагогічного впливу тощо). Так, С.В.Кондратьєва під психологічними компонентами педагогічного спілкування розуміє пізнання вчителем особистості учня, ставлення та форму звертань до нього. Вона вважає, що проблема педагогічного спілкування за своєю психологічною сутністю близька до проблеми педагогічного такту. У визначенні сутності педагогічного спілкування С.В.Кондратьєва продовжує і розвиває погляди О.О.Бодальова, який виділяє три компоненти педагогічного спілкування: вміння передавати інформацію іншим людям, емоційно відгукуватись на стан і діяльність інших людей та здатність вибирати стосовно них адекватну поведінку [10-12].

У останні роки педагогічне спілкування все частіше трактується як категорія, що виражає відносно „суверенну” сторону життя вчителів та учнів. У цьому розумінні Л.А.Чєпа вводить поняття „комунікативне ядро особистості”, що означає наявність всіх психологічних якостей, які актуалізуються у процесі спілкування людини. Тому для утворення гуманістичного за своїм характером комунікативного ядра особистості як у вчителів, так і в учнів необхідно розвивати та закріплювати звичку ставитись до іншої людини як до найвищої цінності, так само суб'єктивно вагомої, як в очах кожного з них вагома їх власна особистість.

Сказане вище дозволяє розглядати педагогічне спілкування як систему органічної соціально-психологічної взаємодії вчителя та учнів, зміст якої складає обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховних впливів, організацію взаємостосунків за допомогою різноманітних комунікативних засобів та цілісну „трансляцію особистості педагога на аудиторію” [9].

Таким чином, спілкування є суттєвою, глибинною характеристикою педагогічного процесу, виступаючи і як засіб розв'язання навчально-виховних завдань, і як соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу, і як спосіб організації взаємин вчителя з учнями, від яких, в кінцевому результаті, і залежить ефективність навчання, виховання та розвитку особистості школярів.

Педагогічна взаємодія завжди є вираженням певної позиції педагога стосовно учнів. В основі позиції як психічного утворення „лежить глобальне, всеохоплююче переживання нерівності між мною та іншою людиною, відсутності тотожності між нами, яке сприймається (усвідомлюється) як щось таке, що залишається в мені від впливів інших”. Ймовірно, що це переживання пов'язане із іншими, зокрема ще (чи вже) неусвідомлюваними феноменами, які, в свою чергу, впливають на прийняття рішень, особливості „Я-концепції” та інші прояви психічної реальності [6, с. 27]. Можна говорити, приміром, про *рефлексивну* позицію, яка займається щодо наявних якостей свідомості, *особистісну* позицію як ставлення до власного буття в цілому, *трансцендентну* позицію як переживання виходу людського буття за власні межі. Рух людини в кожній позиції описується в координатах „довільність – спонтанність” й „вимушеність – природність” [1].

В основі педагогічної позиції лежить переживання міри залежності людей один від одного. Переживання екзистенції іншої людини тут персоніфікується та співвідноситься з переживанням власної рівності (нерівності) з нею як момент прийняття рішення про вплив на нього, про дозволеність такого впливу, яка обґрунтовується саме цими екзистенційними переживаннями.

По суті, займати педагогічну позицію стосовно когось – це приймати рішення про вплив на нього, вчити особистість через цей вплив доцільній поведінці, тобто ставати для цієї людини носієм мети, смислу життя.

У народній педагогіці представлено ряд типів педагогічних позицій. Розглянемо, приміром, один з них (зауважимо, що в методичних посібниках така позиція досить широко рекомендується), сутність якого можна відобразити словами: „Роби як Я”. Не даючи ніякої оцінки даній позиції, наголосимо, що в ній критерієм правильності всього, що відбувається у взаємодії з дитиною, є „Я” педагога.

Назвемо позитивні та негативні переживання, зумовлені цією позицією у різних учасників педагогічної взаємодії. Так, серед позитивних переживань педагога можна назвати: цілеспрямованість; енергійність; активність; напруженість; радість лідерства; радість самореалізації; відчуття власної компетентності; відчуття повноти життя. Але є й інше: переживання вичерпності мети; відсутність релаксації; постійна самостимуляція; емоційна холодність інших; страх втратити лідерство; безстрашність; страх втратити компетентність; переживання звуження кола спілкування; страх перед власною слабкістю.

Якщо розглядати цю позицію з погляду дитини, яка переживає педагогічний вплив, то її незаперечними плюсами є: переживання присутності іншої людини; існування психічної реальності; переживання досяжності мети; можливість самореалізації; персоніфікація переживань; оптимізм; досяжність ідентичності; зняття з себе

відповідальності; довіра; цілісність власного „Я”. Та не слід забувати й інше, а саме: обмеженість психологічного простору; лише часткове використання властивостей психічної реальності; переживання слабкості власного „Я”; відчуття провини; скутість почуттів; неможливість тотожності з іншими; переживання одноманітності „Я”.

Найважливішим наслідком такої позиції є стабільна асиметричність взаємин, яка породжує постійну нерівність „Я” її учасників, оскільки ця позиція не передбачає зворотного рефлексивного зв'язку для зміни „Я” педагога.

Для діалогічної взаємодії характерна зовсім інша педагогічна позиція, сутність якої можна виразити словами: „Давай разом подумаємо, що слід зробити”. Її принципова відмінність полягає у відображенні такої концепції життя, відповідно до якої і педагог, і дитина є живими носіями власної сутності. Внаслідок цього ситуація їх взаємодії стає потенційно трансцендентною, нескінченною, час стає фактором усвідомлення руху до цієї нескінченності, а сама взаємодія набуває форми втілення людської сутності.

Позитивними переживаннями, типовими для педагога в цій позиції, будуть: Я існую; Я відчуваю; Я думаю; Я можу; Я хочу. Відповідно негативними переживаннями виступатимуть страх смерті, недовіра, нерозуміння, нездійсненність, безсилля. Аналогічні позитивні та негативні переживання і вихованців. Іншими словами, педагог і учень у цій позиції пов'язані взаємною орієнтацією на сутнісні якості один одного. Зрозуміло, що це вимагає від них постійних зусиль по утриманню сутнісних характеристик як власних, так і іншої людини. Внаслідок цього рефлексія стає необхідною, особистісна позиція – природною і невимушеною, вплив іншого не розцінюється як прояв сили; а згода і співробітництво є логічним наслідком взаємодії; прийняття рішення – вираженням власної екзистенції, нехай у побутовій формі, але остання і є природною в даний момент життя.

Якщо перша позиція механістична за своєю природою, то останню можна назвати антропологічною. Вона вимагає ймовірнісного підходу до людини, розв'язання всіма учасниками педагогічної взаємодії задач життя, для яких немає готових рішень; всякий раз їх необхідно творити, знаходити, придумувати.

Можливість такої позиції має своє обґрунтування в сутнісних характеристиках людської психіки. Все дійсно людяне в людині не самочинне, а обумовлене. Однак власне людяним воно стає лише тоді і постільки, коли і оскільки людина долає власну обумовленість, піднімається над нею, трансцендує її.

Так у кожний момент свого життя людина протистоїть світу, займає певну позицію як щодо свого природного і соціального оточення, зовнішнього середовища, так і до власного психофізичного внутрішнього світу, внутрішнього середовища (за В.Франклом). Можливість займати таку позицію, здійснювати інтегральне, властиве лише цій позиції ставлення до різних проявів свого життя, трактується як вираження духовної сутності людини.

Духовність є екзистенційною характеристикою людини, тим сутнісним атрибутом, який надає людині відчуття власної цілісності, інтегрованості. Це особлива якість нашої взаємодії з іншими людьми, трансцендентне обґрунтування такої істинної взаємодії, яка потенційно можлива, однак не завжди реальна, виявлена в бутті (в цьому випадку вона відображається нашою свідомістю як туга за істинним буттям, за співбуттям з іншими людьми, за собою істинним).

Духовне у людині зосереджується, концентрується у вигляді трансцендентної позиції. Саме вона лежить в основі педагогічної позиції, характерної для діалогічної взаємодії учасників педагогічного процесу. Останні тут не лише рівнозначні, вони ще й рівні самі собі. Вони не втрачають свого „Я”, а утверджують його різноманітність та ідентичність власній екзистенції. По-іншому, взаємодія не деформує людей, а приносить їм нові, більш глибокі переживання власної сутності.

Не займаючи трансцендентної позиції, людина відмовляється від власної сутності, живе не своїм, а чужим життям. У цьому випадку в її психологічному просторі місце духовності як виявлення людської сутності займає переживання енергетичного потенціалу, спрямованого на досягнення певного результату. Людина заперечує власне тілесне („я так хочу”), соціальне („мені все дозволено”) і психічне („можу в собі подавити”), не створюючи взаємін нічого якісно (позитивно) нового.

Екзистенційний вакуум, породжений фрустрацією потреби людини у трансцендентному переживанні, унеможливує досягнення нею інтегрованості власне психічної реальності. Остання розпадається на випадкові деталі, не пов'язані між собою модальності (групи якостей, об'єднаних між собою певною ознакою). Утворюється порожнеча, у якій єдино реальними стають лише індивідні властивості людини.

Більш продуктивною є модель спілкування, в якій виокремлені умови поєднуються з проблемно-пізнавальною і професійною діяльністю.

О.О.Леонтьєвим запропонована розгорнена характеристика комунікативних умінь вчителя з метою досягнення ефективності у педагогічному спілкуванні: володіння соціальною перцепцією або „читання по обличчю”; розуміння, а не лише „бачення”, тобто адекватне моделювання особистості учня, його психічного стану за зовнішніми ознаками; уміння „подавати себе” в спілкуванні з учнями; уміння мовленнєвого та немовленнєвого контакту з учнями [14].

А.В. Мудрик назвав комунікативні уміння терміном „орієнтування”: уміння орієнтуватися в емоціях партнерів по спілкуванню, визначати їх настрої, „читати” експресію поведінки партнерів, вірно її тлумачити; уміння орієнтуватися у стосунках з партнерами відповідно до вікового, статевого та рольового статусів учасників комунікації; уміння орієнтуватися в конкретній ситуації спілкування [16].

Показниками сформованості комунікативних умінь, згідно даних Л.А.Савенкової, є мотиваційний, змістовий та операційно-процесуальний компоненти професійно-комунікативної діяльності вчителя. Критеріями сформованості комунікативних умінь педагогів виступають рівні: початковий (відсутність професійних умінь), низький (первинні професійні уміння), середній (деякою мірою сформовані уміння), високий (сформовані уміння), майстерність (або творчий рівень).

Для формування комунікативних умінь педагога, підкреслює О.О.Леонтьєв, спілкуванням необхідно управляти, з цією метою „жорстко задати чинники із самого початку”, свідомо накласти обмеження на їх варіювання, підібравши і скомбінувавши чинники так, щоб забезпечити оптимальні умови спілкування. Коли уміння будуть сформовані відповідно до ситуації спілкування, необхідно поступово знімати ці обмеження, варіювати чинники і самі ситуації так, щоб забезпечити можливість перенесення сформованих умінь і навиків в нові умови спілкування [15].

Висновки. Операціоналізувати комунікативні уміння педагогів можна, ми вважаємо, за таких умов: аналіз прийнятих ними педагогічних цілей (реалізація творчого потенціалу особистості або відповідність нормативному еталону); виділення педагогом різних проявів особистості як об'єкт дії (цілісний особистісно-розвивальний підхід чи потяг до зміни окремих характеристик людини); орієнтація на зміну глибинних ціннісно-сміслових установок або поведінкових властивостей особистості; організація суб'єктивної системи еталонів міжособистісного сприйняття; орієнтація на відкрите, довірливе взаєморозуміння в процесі тренінгу.

Саме такі комунікативні якості вчителів, на наш погляд, сприятимуть ефективності навчального процесу школярів на уроках в середній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акофф Р.Л., Эмери Ф.И. О целеустремленных системах / пер. с англ. под ред. И.А. Ушакова. – М.: Сов. радио, 1974. – 272 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – 288 с.
3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1997. – 380 с.
4. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. – 338 с.
5. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 416 с.
6. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 96с.
7. Братченко С.Л. Существует ли диалог? // Человек в мире диалога. – Л., 1990.
8. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1996.
9. Зимняя И.А., Малахова В.А., Путиловская Т.С., Хараева Л.Ф. Педагогическое общение как решение коммуникативных задач // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся: Под ред. А.А.Бодалёва, В.Я.Ляудис. – М., 1980. – С. 53-65.
10. Ковалев Г.А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия // Вопросы психологии. – 1987. – №3. – С. 41-49.
11. Ковалев Г.А. Диалог как форма психологического воздействия // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации. – М., 1987.
12. Козаков В., Дзвінчук Д. Мета як основний фактор ефективного освітнього менеджменту // Освіта і управління. – 1997. – №3. – С. 28-32.
13. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высшая школа, 1990. – 140 с.
14. Кучинский Г.М. Диалог в процессе решения мыслительных задач: Автореф. дис... канд. психол. наук. – М., 1980. – 24 с.
15. Кучинский Г.М. Диалог в процессе совместного решения мыслительных задач // Проблема общения в психологии. – М.: Наука, 1981. – С. 92-121.
16. Михальчук Н.О. Використання методів психологічного шкалювання в роботі практичного психолога // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Наукові записки Рівненського педінституту. Вип.4. – Рівне: РДП, 1998. – С. 74-77.
17. Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – М., 1986.
18. Петровская Л.А. Обучение общению как форма социально-психологического воздействия на межличностное восприятие // Вопросы психологии познания людьми друг друга и общения. – Выпуск 26. – Краснодар, 1978. – Книга 2. – С. 22-29.

Резюме. В статье проанализировано проблему общения как вида деятельности, начерчены коммуникативные способности, обоснован выбор наиболее эффективных путей формирования коммуникативных умений педагогов.

Ключевые слова: общение как вид деятельности; коммуникативная способность; коммуникативные умения.

Summary. In this article the problem of the communication as a Kind of the activity was analyzed. Communicative ability of the person was determined. The choice of the most effective ways of the development of communicative skills of teacher was explained.

Key words: the communication as a Kind of the activity, communicative ability, communicative skills.

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-сміслова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиний Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20